

ҲАМКОР ЭКИШ ШАРОИТИДА ҒЎЗАНИ ҲАШАРОТЛАРДАН ҲИМОЯЛАШ

Аннотация: В статье освещено возникновение вредителей как озимой и хлопковой совки, хлопкового паутинного клеща, трипса и степени заражение ими при совместном посеве (возделывании) хлопчатника с соей и арахисом в условиях песчанной почвы пустынной зоны.

Ключевые слова: Совместный посев, заражение, озимая совка, хлопковая совка, хлопковый паутинный клещ, трипс

Annotation: The article highlights the damages and the risks of occurrence of root worms, unripe cotton bell worms and trypos worms in the sandy soils of the steppe zone when planting cotton with soybean and peanut.

Key words: planting together, damage, root worms, cotton worms, spider-mite, trypos.

Мавзунинг долзарблиги: Табиат уйғунликда яралган бўлиб, ўсимликларни биргаликда ўсиши уларни табиат ноқулайликларидан, айниқса касаллик ва зараркунандалар хуружидан сақлайди. Дарҳақиқат, бир турдан иборат экинзорларда касаллик ва зараркунандаларнинг юзага келиш ва тарқалиш хавфи юқори бўлади [1].

Ҳашаротларни таъсир доираси тупроқ-иклим ва агротехника шароитларига боғлиқ бўлиб, янги агротехнологияларни ишлаб чиқиш ва жорий этишда ушбу омилларни инобатга олиш зарур.

Тадқиқот мақсади: Ҳашаротларга қарши курашни самарали ташкил этиш мақсадида соя ва ерөнғок экинлари билан ҳамкор экиш шароитида ғўзани илдиз қурти, кўсак қурти, ўргимчаккана ва трипс ҳашаротлари билан зарарланиш даражаларини ўргандик.

Тадқиқот усули: Дала тажрибаларида ғўзани соя ва ерөнғок экинлари билан кетма-кетликда ҳамма қаторга ва навбатлашган ҳолда алоҳида қаторларга экиш усулларида экинларни жойлаштиришнинг 60x24-1, 60x16-1, 60x12-1, 120x12-1, 120x8-1, 120x6-1 схемаларида ва 140, 210, 280 минг туп/га кўчат қалинликларида ҳашаротларни юзага келиш ва тарқалиш хавфи ҳамда зарарлаш даражалари ўрганилди.

Тадқиқотлар "Методика полевых опытов с хлопчатником" [2] услубий қўлланмаси асосида амалга оширилди.

Тадқиқотни олиб бориш шароити. Дала тадқиқотлари Марказий Фарғона чўл ҳудудиди тарқалган қумли тупроқлар шароитида олиб борилди. Сизот суви сатҳи 2,2-2,4 метрни ташкил этади.

Тажриба даласи тупроғининг механик таркиби енгил (қум заррачалари >75 %, физик лойқа <10 %), унумдорлиги паст (гумус миқдори 0,467-0,553 %, умумий азот 0,048-0,056% ва ялли фосфор 0,040-0,046 %), сув-физик хусусиятларини ўта ёмон (чекланган дала нам сифими 7,8-9,6 %, сув ўтказувчанлиги 11458-12350 м³/га, капилярлиги 44-48 см) бўлиб, қишлоқ хўжалик экинларини парваришlash учун ўта ноқулайдир.

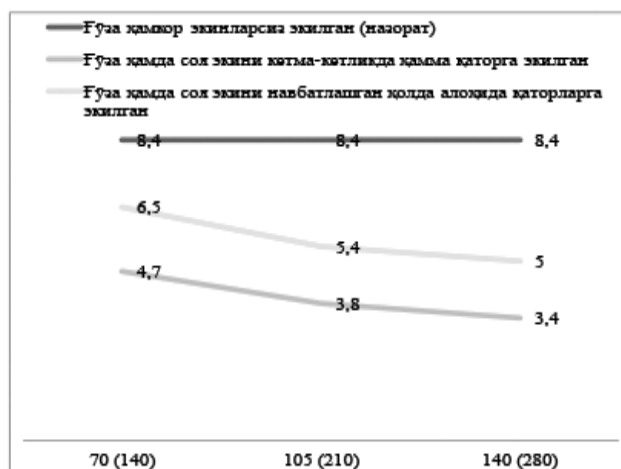
Тадқиқот натижалари: 2019 йилнинг қиш фаслида об-ҳавони илқ келиши ғўза зараркунандаларини қишлови учун қулайлик яратгани ҳолда, ўсув даврида уларни фаол ривожланишига сабаб бўлди.

Айниқса, илдиз қурти ва трипс ҳашаротлари ўтган йиллардагидан кучайгани ҳолда, кўпроқ зарар етказди.

Тажрибамизда, ғўза соя ва ерөнғок экинлари билан ҳамкор экилганда илдиз қурти ва трипс ҳашаротларидан зарарланиши қарийб 2 ҳиссага камайди. Жумладан, ғўза ҳамкор экинларсиз парваришланган назорат ва ишлаб чиқариш вариантларида ғўза ниҳолларини илдиз қурти билан зарарланиши 8,4 % ни, ғўза соя экини билан кетма-кетликда ҳамма қаторга экиб парваришланганда 3,4-4,7% навбатлашган ҳолда алоҳида қаторларга экилганда эса 5,0-6,5 % ни ташкил этди (1-чизма расм).

Кўчат қалинлигини ортиши билан 100 туп ўсимлик ҳисобига зарарланиш камайди.

Ғўза ниҳолларини илдиз қурти билан зарарланиши.

1-чизма расм.

Ғўза ерөнғок билан ҳамкор экилганда эса зарарланиш даражаси 1-экин усулида 3,1-4,3; 2-экин усулида 4,6-5,9 % дан иборат бўлди.

Шунингдек, ғўза ҳамкор экинларсиз экилганда 8,9-10,3 % ғўза ниҳоллари трипс ҳашаротидан зарарлангани ҳолда, ғўза ерөнғок экини билан кетма-кетликда ҳамма қаторларга экиб парваришланганда зарарланиш даражаси 3,8-5,6, навбатлашган ҳолда алоҳида қаторларга экилганда эса 5,2-6,3 % ни ташкил этди.

Айниқса, ғўза соя экини билан ҳамкорликда парваришланганда ғўза ниҳолларини трипс ҳашароти билан зарарланиши 1,2-1,7 ҳиссага камайгани ҳолда, экинлар кетма-кетликда ҳамма қаторга экилганда 3,1-4,4, экинлар навбатлашган ҳолда алоҳида қаторларга экилганда 4,5-6,1 % ни ташкил этди.

2019 йилда ҳам ўтган тадқиқот йилларидаги каби кўсак қуртини 3-авлоди кўпроқ зарар етказгани ҳолда, ғўза ҳамкор экинларсиз парваришланганда зарарланиш 6,9-7,8 % ни ташкил этди.

Ғўза дуккакли дон экинлар билан биргаликда парваришланганда зарарланиш кескин фарқланмагани ҳолда, соя экини билан ҳамкор экилганда 5,1-6,2, ерөнғок билан бирга парваришланганда 6,0-7,4 % бўлди.

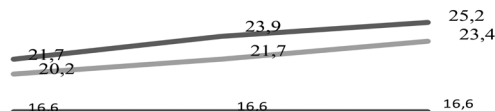
Эътироф этиш керакки, ғўза дуккакли экинлар билан биргаликда парваришланганда, айниқса экинлар кетма-кетликда ҳамма қаторга экилганда ўргимчакканани фаолроқ ривожланиши кузатилди.

Айниқса, қалин биомасса ҳосил бўлган июл ойида ўргимчаккана билан зарарланиш хавфи юқори бўлиб, ғўза ҳамкор экинларсиз парваришланганда 16,6, ғўза соя билан биргаликда 140 минг туп/га кўчат қалинлигида (назорат вариантыдаги каби)

парваришланганида 21,7 % ўсимликда ўргимчаккана билан зарарланиш аломатлари аниқланди.

Кўчат қалинлигини гектарига 210 ва 280 минг туп/га қадар кўпайтирилганида, зарарланиш даражаси ортгани ҳолда 23,9 ва 25,2 % ни ташкил этди (2-чизма расм).

— Ғўза ҳамкор экинларсиз экилган (назорат)
— Ғўза ҳамда соя экини кетма-кетликда ҳамма қаторга экилган
— Ғўза ҳамда соя экини навбатлашган ҳолда алоҳида қаторларга экилган

2-чизма расм. Ғўза ўсимлигини ўргимчаккана билан зарарланиши.

Ғўза ерёнғоқ билан кетма-кетликда ҳамма қаторга экиб парваришланганида эса ўргимчаккана билан зарарланиш даражаси 140 минг туп/га кўчат қалинлигида 19,7, 210 минг туп/га да 21,6 ва 280 минг туп/га да 24,5 % дан иборат бўлди.

Шунга қарамай, ўргимчаккананинг ривожланиши дастлабки ҳолатидаёқ аниқланиб, экинларга тезкор кимёвий ишлов берилганлигидан ғўзанинг ва ҳамкор экинларнинг ўсиши ва ривожланишига ҳамда ҳосил тўплашига жиддий зарар етмади.

Хулосалар: Ғўзани соя ва ерёнғоқ экинлари билан ҳамкор экиш шароитида:

Ғўзани илдиз қурти ва трипс ҳашаротларидан зарарланиши камаяди, кўсак қуртидан зарарланиш бўйича кескин фарқланиш кузатилмайди.

Ўргимчаккана билан зарарланиш ҳавфи ортгани ҳолда, ИСО, олтингургут кукуни билан ишлаб туриш, тизимли кимёвий ишлов ўтказиш жоиз бўлади.

Акрамжон АБДУРАҲИМОВ,
қ.х.ф.н, катта илмий ходим.,

Пахта селекцияси, уруғчилиги ва етиштириш
агротехнологиялари илмий-тадқиқот институти,
Нодирхон УСМОНОВ,
ФарПИ, ҚХМТ кафедраси ассистенти.

АДАБИЁТЛАР:

1. www.jnasci.org/JNASjournal 2014 с 315-320.
2. Методика полевых опытов с хлопчатником, СоюзНИИ. Ташкент, 1981.

УДК: 634.21.

ЎҚИНГ, ЭЪТИБОРГА ОЛИНГ

АНОРНИ ЗАРАКУНАНДАЛАРДАН ҲИМОЯЛАШ

Аннотация: Анор Ўзбекистонда қадим замонлардан бери етиштирилиб келинмоқда. Анор асосан меваси учун ўстирилади. Пишиб етилган меваси таркибида 15-19 % қанд, 1,2-2,5 % кислота бор. Анор шарбатида шифобахш темир ва кўп миқдорда танин моддалари мавжуд. Анордан медицинада турли касалликларни даволашда ишлатилади. Анорнинг ёғочи қимматбаҳо материал ҳисобланади. Анор манзарали ўсимлик сифатида ҳам ўстирилади.

Калит сўзлар: мевачилик, анор ўсимлиги, анор қурти, ширалар, зарар, ИЗММ (иқтисодий зарар миқдор мезони), биологик самарадорлик, қарши кураш, инсектицид.

Анор(Punica L) Ўзбекистонда қадим замонлардан бери бери етиштириб келинмоқда. Унинг ватани Озарбайжон, Эрон, Афғонистон ҳисобланади. Ҳозирда ўстириладиган анор ва унинг ёввойи турлари селекция йўли билан олинган. Анор асосан меваси учун ўстирилади. Пишиб етилган меваси таркибида 15-19 % қанд, 1,2-2,5 % кислота бор. Анор сокида шифобахш темир ва кўп миқдорда танин моддалари мавжуд. Анордан медицинада турли касалликларни даволашда ишлатилади. Анорнинг ёғочи қимматбаҳо материал ҳисобланади. Анор манзарали ўсимлик сифатида ҳам ўстирилади.

Республикамызда аҳолини озиқ-овқатга бўлган талабини қондириш ва мамлакат иқтисодий салоҳиятини оширишда боғдорчилик соҳасини аҳамияти катта. Маълумки, Республикамызда боғдорчиликини ривожлантириш учун унмдор тупроқ, қулай об-ҳаво шароити ҳамда суғориш шароитлари мавжуд ва ҳосилдорликни кўтариш, маҳсулот сифатини ошириш учун муҳим омиллардан бири зараркунанда ва касалликларга қарши кураш ишини тартибга солишдир. Кураш тадбирларини эса ўз вақтида тўғри башорат асосида ўтказиш, биологик ва кам захарли моддалардан оқилона

фойдаланиш асосида бажариш зарур бўлади.(1)

Таркибида шифобахш моддаларга эга бўлган анор меваларига бўлган халқ эҳтиёжини қондириш учун бу дарахтларни ва меваларини турли зарарли организмлардан ҳимоя қилишга тўғри келади. Анорга бир қатор ҳашаротлар ва ўргамчаккана зиён етказади. Ана шундай офатлардан бири анор мевахўридир.

2017-2019 йилларда Балиқчи ва Избоскан туманларида анорнинг “Қизил анор” навида тадқиқотлар олиб бордик. Ҳашаротлар биологияси ва фенологиясини ўрганиш бўйича дала кузатувларини лаборатория кузатувлари билан боғлиқ ҳолда олиб бордик. Кимёвий ишловлар қўл ва моторли пуркагичларда гектарига 1000-1400 литр ишчи суюқлик сарфлаш ҳисобида бажарилди. Ҳашаротлар билан ишлашда Бондаренко, Глушенко(1985), Захваткин(1986)ларнинг тавсияларидан, дориларни синашда эса Хўжаев (2004) нашр этган услубий қўлланмалардан фойдаландик.(2)

Тадқиқотлар жараёнида анор дарахтига зараркунандлардан анор шираси (Arhis punicae), қалқондор (Aspidiotus hederiae), анор мевахўри (Euzophera punicaella Mooze), камсток қурти (Pseudococcidae) ва касалликлардан фомопсия